ÎNTEMEIETORUL LEXICOGRAFIEI ANGLISTE DIN SPAȚIUL ROMÂNESC

Doctor în filologie **Inna NEGRESCU-BABUȘ**
Institutul de Filologie

THE FOUNDER OF THE ANGLICIST LEXICOGRAPHY FROM THE ROMANIAN AREA

Summary. Leon Levițchi was a proeminent personality in the Romanian Anglistics. Eminent professor, author of bilingual dictionaries (Romanian-English and English-Romanian), of textbooks for pupils, students and the general public, a remarkable translator, Leon Levițchi left us a scientific, didactic and literary work of an inestimable value. He was commemorated on August 28, 2018, at the Institute of Philology, 100 years after his birth.

Keywords: anglistics, lexicographer, translation, dictionary

Rezumat. Leon Levițchi a fost o personalitate de referință în anglistica românească. Eminent profesor, autor de dicționare bilingve (român-englez și englez-român), autor de manuale pentru uzul elevilor, studenților și al publicului larg, remarcabil traducător etc., Leon Levițchi ne-a lăsat o operă științifică, didactică și literară de o valoare inestimabilă. A fost comemorat la 28 august 2018, la Chișinău, în cadrul Institutului de Filologie, la cei 100 de ani de la naștere.

Cuvinte-cheie: anglistică, lexicograf, traducere, dicționar.

Leon LEVIȚCHI
(27.08.1918–17.10.1991)

Trăim într-o epocă în care limba engleză este pe cale să devină o nouă *lingua franca*. Toată lumea vorbește engleza, dând impresia unei familiarități cu mediul anglo-saxon. Cert este faptul că prea puțin cunoscută rămâne anglistica românească, un domeniu academic care a evoluat spectaculos într-un interval relativ scurt, întrucât Catedra de Anglistică de la București are doar opt decenii. De excelența studiilor de anglistică din România se leagă numele lui Leon Levițchi.

Născut la 27 august 1918, la Edineț, județul Hotin, Leon Levițchi este reprezentantul acelei generații glorioase, alături de Ana Cartianu (care i-a fost profesor și ale cărei ore magistrale de „traducere" și „retroversiune" Leon Levițchi nu le va uita niciodată), Dragoș Protopopescu, Dan Duțescu și alții care au dezvoltat anglistica românească, un domeniu mai întârziat în cultura noastră. A fost un vizionar de primă mână privind necesitățile fundamentale ale Anglisticii Românești. Era, pur și simplu, o forță intelectual-spirituală care a reușit să ducă până la capăt tot ceea ce și-a propus.

Nici că se putea un moment mai potrivit, în acest An Centenar, de a-l redescoperi pe cel care „a fost omul – ideea, inima, sufletul – marilor proiecte de Anglistică în România Secolului 20", așa cum îl numește profesorul C. G. Săndulescu în prefața volumului *Shakespeare Criticism* [1, p. 6].

Iată cum se definește Leon Levițchi în *Autoportret*, inclus în volumul *Leon D. Levițchi (1918–1991)*, apărut la Contemporary Literature Press, editor același C. G. Sandulescu. „Mă recunosc în «lingvist» numai cu o reducere drastică a noțiunii moderne prin specificare (tradițional, practic, aplicat, nematematic, psihologic, empatic etc.), la fel și în «cercetător literar» (ocazional) și mult mai mult în «traducător» – fără restrângeri semantice, ba chiar aș zice, cu extinderi, pentru că am considerat întotdeauna și lexicografia bilingvă ca specie a genului numit *traducere*" [2, p. 7].

Dar Leon Levițchi a fost mult mai mult decât un lingvist sau traducător. El completează seria de personalități enciclopedice din cultura română, alături de N. Iorga, B. P. Hasdeu, Dimitrie Cantemir ș.a. Prin faptul că nu s-a limitat la un singur domeniu, având o arie de acoperire care nu a fost egalată până acum de niciun alt filolog. Este cel mai important lexicograf pe care l-a avut România în domeniul dicționarelor bilingve. Avem în vedere celebrele lui dicționare român-englez și englez-român; manualele de limba engleză pentru uzul școlarilor și pentru marele public. A scris gramatici și lucrări de lingvistică din domeniul anglisticii, cursuri de literatură, studii și eseuri literare, a efectuat nenumărate traduceri de proză literară din și în engleză, traduceri de poezie din și în engleză, printre care ediții bilingve.

BDD-A29240 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:00 UTC)

A elaborat, în colaborare cu Dan Duțescu, prietenul său de o viață, *Manualul de limba engleză fără profesor*. Și-a împlinit una dintre marile dorințe ale studenției de a scrie un *Manual al Traducătorului*. A ținut, împreună cu același Dan Duțescu, timp de mai mulți ani, lecții de limbă engleză la radio și la televiziune. A tradus în limba română din Theodore Dreiser, Jonathan Swift, Jerome K. Jerome, William Stevenson, Robert Greene, Philip Massinger, Christopher Marlowe și, mai ales, din William Shakespeare.

Activitatea sa de traducător a fost încununată de munca herculeană la traducerea în limba engleză a *Istoriei literaturii române* de G. Călinescu, în condițiile în care, în aceeași perioadă, mai multe echipe de specialiști lucrau la traducerea respectivă. Cert este faptul că doar Leon Levițchi a dus la bun sfârșit această misiune și doar într-un an de zile. În paralel lucra și la ediția Shakespeare, mai scotea câte patru-cinci titluri cu aparat critic foarte bogat, comentarii și note de subsol. A avut o putere de muncă fabuloasă, dar și o voință colosală de a-și duce la bun sfârșit proiectele începute.

Nu poate fi trecută cu vederea o altă mare realizare a sa – ediția integrală a operei shakespeariene, din 9 volume, apărută la Editura „Univers", pe care o lansează în 1982, la scurt timp după pensionare. Aceasta cuprindea 37 de piese, cert atribuite lui Shakespeare. Contribuția sa a constat în revizuirea unor traduceri mai vechi și propunerea unor traduceri în versiuni noi. Ediția conține un studiu introductiv de peste 100 de pagini care ne familiarizează cu o serie de aspecte formale ale operei shakespeariene, precum și comentarii ample care însoțesc fiecare piesă.

A fost un om cu o remarcabilă instrucție, un mare iubitor de artă, de cultură, de spiritualitate. Era un admirator al lui Wagner și asculta mult din Grieg. Știa să cânte la vioară și să improvizeze la pian. A și schițat planul unei opere care s-ar fi intitulat *Miorița*, dar a suspendat vioara și pianul în favoarea filologiei. Scria cu ușurință proză și poezie, compunea piese de teatru cărora le adăuga elemente de regie și scenografie, avea o voce cu timbru plăcut de bariton și o dicție impecabilă. Se pare că numeroasele sale trăsături comune cu „marele Will" (William Shakespeare – n. a.), l-au apropiat de opera sa, după cum avea să afirme într-un interviu fiica acestuia, Veronica Focșeneanu-Levițchi.

A tradus în engleză din Mihai Eminescu, Octavian Goga, George Coșbuc, balade populare românești etc. A scris multiple studii, articole și prefețe la propriile lucrări sau ale altora.

Leon Levițchi era un erudit care știa să abordeze cu ușurință și seriozitate, totodată, domenii variate ale filologiei și lingvisticii. Profesorul Levițchi, în comparație cu profesorii și colegii de la catedră, acoperea în detaliu întreaga arie a anglisticii, iar acest domeniu nu înseamnă doar limba, ci și literatura engleză, în timp și spațiu. Aceasta este rațiunea pentru care el însuși a fost deschizător de drumuri. Iată de ce Leon Levițchi rămâne singurul și cel mai important dintre toți.

În cei 73 de ani de viață ne-a lăsat zeci de titluri ce au îmbogățit patrimoniul național de carte, dar și zeci de discipoli care i-au continuat munca atât în mediul universitar, cât și în viața literară. Mă refer aici la Dan Grigorescu, Andrei Bantaș, Mihaela Anghelescu-Irimia, Mădălina Nicolaescu, Monica Matei-Chesnoiu și, nu în ultimul rând, la Lidia Vianu, una dintre cele mai fidele promotoare a școlii Levițchi.

Neîndoios, personalitățile de talia lui Leon Levițchi își continuă viața în posteritate și prin realizările discipolilor. În calitate de profesor la Universitatea din București, Leon Levițchi a ținut, printre altele, și cursuri de lexicografie, i-a învățat pe studenți cum se alcătuiește un dicționar, le-a lăsat moștenire toată experiența și priceperea sa în această disciplină. A fost unul dintre profesorii care a practicat politica ușilor deschise. Primea acasă studenți cărora le împărtășea ideile sale și care, mai târziu, i-au devenit discipoli și au colaborat la elaborarea mai multor proiecte. Se stabilea, astfel, acea relație frumoasă și absolut necesară între generații, iar acest fapt l-a determinat să se formeze continuu și să fie racordat permanent la tot ceea ce era nou.

Cele mai importante lucrări ale sale au fost realizate în cei 10 ani de după pensionare (a ieșit la pensie la doar 62 de ani. O mare pierdere pentru Catedra de Anglistică de la Universitatea din București, dar, în special, pentru studenții ce urmau să vină).

A fost membru al Uniunii Scriitorilor din România (1955), membru al Asociației Internaționale a Profesorilor de Limba și Literatura Engleză (International Association of University Professors of English, IAUPE) (1968). A fost distins cu Premiul Academiei Române, iar Uniunea Scriitorilor i-a acordat în două rânduri (1972 și 1978) Premiul pentru traduceri și literatură universală.

Leon Levițchi a fost omul marilor proiecte de Anglistică din România secolului al XX-lea. Primul său proiect de anvergură au fost **dicționarele,** care rămân încă foarte solicitate și apreciate pe o piață a cărții sufocată de dicționare de tot felul.

Această idee a dicționarelor a încolțit în mintea viitorului om de știință încă în 1937, când s-a înscris, fără examen de admitere, la Facultatea de Litere și Filosofie din București. Atunci și-a dat seama că gra-

BDD-A29240 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:00 UTC)

matica limbii engleze necesită un studiu sistematic și temeinic, iar lipsa uneltelor de lucru, în primul rând a dicționarelor, nu mai putea fi tolerată. Dicționarele englez-român și român-englez existente în acea perioadă conțineau multe inexactități și lacune, iar excelentul dicționar englez-român al lui Wepper era prea mic pentru un student la engleză. În aceste condiții, Leon Levițchi a intuit o viitoare contribuție personală pe tărâmul anglisticii române.

În calitate de lexicograf, Leon Levițchi a elaborat dicționare generale foarte ample, atât român-englez, cat și englez-român. A fost coordonatorul *Dicționarului englez-român al Academiei Române*, apărut în 1974. De la Leon Levițchi ni s-a transmis un mare adevăr: că în lexicografie primează cantitatea. Adică, cu cât este mai mare cantitatea, cu atât este mai bună calitatea. Acesta era principiul după care lucra. Un dicționar se impune prin numărul de termeni, de articole, de definiții și de sensuri.

Din mărturiile doamnei Veronica Focșeneanu-Levițchi, aflăm că munca la dicţionare era una dintre cele mai dificile, făcută cu satisfacție, dar și cu suferință. Când lucra la dicţionare, profesorul Levițchi avea pe birou, în jurul său sau în apropiere, nenumărate alte dicţionare, de specialitate – botanice, anatomice, militare, tehnice, juridice etc., explicative sau nu, unele din română în engleză, în franceză, în germană, în rusă, altele invers și multe altele tematice într-o aceeași limbă. Trebuie de menționat că profesorul Levițchi era poliglot. Cunoștea, în afară de engleză, limbile franceză, germană și rusă. Niciun cuvânt pe care îl trecea în dicţionarele sale „nu scăpa" de verificarea minuțioasă logică, etimologică, ortografică etc. Din această cauză, munca la dicţionare era laborioasă și greoaie, consumând nu numai energie, dar și un timp îndelungat.

La *Dicționarul român-englez* a lucrat 14 ani, iar cel cu un format mediu de 40 000 de cuvinte, a fost editat de Editura Științifică în anul 1960, îmbunătăţit ulterior în 1965, ediția a II-a, și în 1973, ediția a III-a.

De asemenea, la *Dicționarul englez-român* format mediu – 50 000 de cuvinte, un alt mare proiect al său, a început să lucreze în anul 1960, când îl terminase pe cel român-englez, și a reușit să-l finalizeze în anul 1972, atunci când dicționarul a văzut lumina tiparului la Editura Științifică. Ediția ce a urmat a acestui dicţionar, îmbogăţită la 70 000 de cuvinte, a fost redactată de Leon Levițchi în colaborare cu Andrei Bantaș și a apărut la Editura Științifică în 1984. *Dicționarul român-englez*, ediția a IV-a, îmbogăţit la 60 000 de cuvinte, a fost finalizat după ani grei de muncă, la data de 15 octombrie 1991, cu o zi înainte de a trece la cele veșnice.

Dicționarul englez-român de 30 000 de cuvinte, de exemplu, reprezintă majoritatea articolelor din *Dicționarul limbii române moderne*, cu foarte mici adaosuri din alte surse și cu eliminarea aproape totală a arhaismelor, regionalismelor, formelor duble, diminutivelor și augmentativelor. Cuvintelor de mare circulație – celor din fondul principal lexical, precum și celor care reflectă noile realități – li s-a dat în schimb o deosebită atenție, după cum se poate vedea din numărul mare de construcții și exemple care le însoțesc. Pornind de la ideea că sensul sau nuanța de sens a unui cuvânt este întotdeauna condiționată de context și că, în consecință, contextul reclamă o extrem de atentă mânuire a sinonimelor, li s-a acordat acestora un rol primordial în economia dicționarului, folosindu-se în scopul dat atât explicațiile din paranteze, prescurtările indicând domeniul sau apartenența stilistică (limbaj familiar, slang etc.), cât și încadrarea cuvântului în combinații lexicale.

Materialul lexical folosit în *Dictionar frazeologic roman-englez*, scris în colaborare cu Andrei Bantaș, depășește cu mult cadrul fuziunilor, al combinațiilor stabile și al idiotismelor recunoscute ca expresii de lexicologie teoretică. Autorul lasă la o parte diversele clasificări ale expresiilor, argumentând acest gest prin afirmația că numeroasele clasificări sunt adesea contradictorii și că repartizarea expresiilor pe categorii (în vederea selectării) nu este întotdeauna nici științifică, nici lesnicioasă. Ceea ce este important pentru un dicționar frazeologic bilingv, după părerea autorului, este acea combinație de cuvinte organizată într-un tot comparabil, însă nu identic, cu cuvântul (simplu sau compus). Cititorului care consultă un dicționar frazeologic bilingv îi este indiferent că *a da apă la moara cuiva* este o fuziune sau un idiotism, că *a ține o cuvântare* este o combinație liberă, că *la prânz* e o locuțiune adverbială. Ceea ce îl interesează însă este traducerea lor.

Majoritatea lucrărilor științifice, dacă nu chiar toate, scrise de Leon Levițchi, au apărut ca răspuns la necesitățile și cerințele acelor vremuri. O astfel de lucrare este *Manualul traducătorului,* în care a tratat teoretic și practic știința și arta traducerii. Asemenea poeziei, susține autorul, traducerea cuprinde aspecte ce se pot învăța: este artă, dar nu numai în sensul de artă ca *natură* sau artă ca înzestrare, cum, spre neconsolarea anticilor, o interpretăm adeseori, ci și de artă ca *meșteșug*.

Această lucrare nu este un „curs", nici măcar un „manual", ci un simplu „îndrumar", care pornește de la propria experiență de traducător a autorului, de conducător al unor seminarii de traduceri, dar se bazează și pe experiența altora. Este un îndrumar cu reguli pu-

BDD-A29240 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:00 UTC)

ține, multe clasificări, exemple și recomandări. Principala „sinteză” din această lucrare este tot o clasificare, așa cum reiese și din titlurile capitolelor principale: existența în procesul traducerii a șase „zone” care trebuie să stea permanent în atenția celor ce mijlocesc între două culturi: *denotația*, *accentuarea*, *modalitatea*, *conotația*, *coerența și stilul.* Hotărâtoare sunt toate, indiferent de limba sursă și de țintă.

Leon Levițchi a fost și rămâne un adevărat fenomen, nu doar în cultura noastră națională, ci și în cea universală. Susținem această idee din punctul de vedere al complexității și valorii operei sale lexicografice, didactice, dar și a activității de traducător și profesor universitar.

BIBLIOGRAFIE

1. Săndulescu G., Vianu L. Shakespeare Criticism. Vol. II, Contemporary Literature Press, București, 2011.

2. Sandulescu G. C., Vianu L. Leon D. Levițchi (1918–1991). Contemporary Literature Press, The University of Bucharest, 2018, 140 p.

3. Levițchi L. Manualul traducătorului de limbă engleză. București: Teora, 1993, 126 p.

4. Levițchi L. Gramatica limbii engleze. București: Mondero, 1992, 328 p.

5. Levițchi L. Dicționar român-englez. București: Ed. Științifică, 1965.

6. Levițchi L. Istoria literaturii engleze și americane, vol. I-II. Cluj-Napoca: Dacia, 1985–1994.

Ada Zevin. *Gaudeamus*, 1968, u/p, tempera, 115 × 74 cm

BDD-A29240 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:00 UTC)